

SDAM

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

**RUSYA’NIN DIŞ POLİTİKASI
UKRAYNA VE SURIYE STRATEJİSİ**

ARALIK 2015

RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASI

UKRAYNA VE SURİYE STRATEJİSİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ملخص	iii
GİRİŞ	1
1. PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ	2
1.1. Genel Hatları ile Putin Dönemi Dış Politikası	2
1.2. Rusya'nın İslâm Dünyasına Yönelik Tutumu	4
2. RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKASI ve KIRIM'IN İLHAKI	7
2.1. Rusya'nın Ukrayna Politikası	7
2.2. Rusya'nın Ukrayna Politikasının Mezhepsel Yönü	9
2.3. Kırım'ın İlhakı	10
2.4. Ukrayna ve Kırım'ın Rusya İçin Stratejik Önemi	11
3. RUSYA'NIN SURİYE POLİTİKASI	13
3.1. Geçmişten Günümüze Rusya-Suriye İlişkileri	13
3.2. Rusya için Suriye'nin Önemi	16
3.3. Rusya'nın Suriye'ye Askerî Operasyonu ve İŐİD Gerçeği	19
4. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ	20
4.1. Son Dönem Türkiye-Rusya İlişkileri	20
4.2. Kriz Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri	21
4.3. Türkiye-Rusya İlişkilerinin Gerilmesinde Batı'nın Etkileri	23
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	25
KAYNAKÇA	28

ÖZET

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında yıkılmasından sonra, dünya güç dengeleri açısından geri plana düşen Rusya, Vladimir Putin'in liderliğinde tekrar aktif dış politika izleyerek etkin bir konuma yükselmektedir.

2008 yılında Güney Osetya Savaşı'yla Gürcistan'a ağır askeri darbeler indiren Rusya, 2014 yılında ise Ukrayna'ya müdahalede bulunarak ve Kırım'ı ilhak ederek küresel siyasette ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nda ise, Suriye rejimini açık bir şekilde desteklemiş ve Birleşmiş Milletler (BM)'deki konumundan da yararlanarak Beşar Esad'ın devrilmesinin önüne geçmiştir.

Rusya, Suriye sorununun çözüme kavuşturulamaması, IŞİD (Irak-Şam İslâm Devleti)'in ortaya çıkması ve özellikle de Batılı ülkelerin ikircikli tavrı dolayısıyla oluşan boşluğu fırsat bilerek 30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'de muhalif unsurlara yönelik ilk askeri müdahalesini gerçekleştirmiştir. Daha sonraki tarihlerde ise, hava saldırılarını arttırmış ve içerisinde çok sayıda sivilin de bulunduğu katliamlar gerçekleştirmiştir.

Türkiye, 24 Kasım 2015 tarihinde SU 24 tipi Rus uçağını “angajman kuralları çerçevesinde” düşürdüğünü açıklamıştır. Böylelikle Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler gerilmiş ve yeni bir süreç başlamıştır. Hala tam olarak nasıl bir seyir izleyeceği kestirilemeyen bu ilişkiler, uzun süreli yaptırımları ve sıkıntıları doğurabilecek potansiyele sahip bulunmaktadır.

Raporumuz, Ukrayna, Kırım ve Suriye özelinde Rusya'nın son zamanlarda daha fazla belirginleşmeye başlayan yayılmacı dış politika hamlelerini ele almakta ve söz konusu hamlelerin Türkiye-Rusya ilişkilerine etkilerini değerlendirmektedir.

ABSTRACT

After the falling of the Union of Soviet Socialist Republic (USSR) in 1991, Russia from falling into the background in terms of the balance of world power, under the leadership of Vladimir Putin, again by applying an active foreign policy, rises to an active position.

In 2008 South Ossetia war in Georgia with Russia heavy military coups, by interfering in Ukraine 2014 and the annexation of the Crimea, Russia has begun to make its weight felt in global politics. In the Syrian civil war began in 2011, Russia clearly supported the Syrian regime and by benefiting from its position in the United Nations prevented Bashar al-Assad's overthrow.

Russia, due to the failure to resolve the Syria issue, the emergence of ISIS (Islamic State of Iraq and the Levant) and especially the ambivalent attitude of Western countries, taking the advantages of the gap thus formed, carried out its first military intervention against opposition elements in Syria on September 30, 2015. Later on It has increased the airstrikes and carried out massacres in which numerous of civilians also found.

Turkey has announced that it has shot down Russian Su-24 bomber aircraft on November 2015 "within the framework of rules of engagement". Thus, relations between Turkey and Russia stretched and a new process is started. Still unpredictable exactly how these relations will follow a course they have the potential to lead to long-term sanctions and difficulties..

Our report is addressing Russia's recently expansionist foreign policy moves related with Ukraine, Crimea and Syria in particular and the impact of these moves on Turkey-Russia relations is assessed.

ملخص

تقرير يصدر عن مركز "صدام" للأبحاث الاستراتيجية

في هذا التقرير يتناول السياسة الخارجية التي انتهجتها روسيا في الأونة الأخيرة ومدى تأثيرها على العلاقات التركية الروسية.

بعد انهيار الاتحاد السوفيتي عام 1991 تراجعت قوة روسيا في المعادلة الدولية.

وبعد مجيء "فلاديمير بوتين" على سدة الحكم بدأت تعيد موقفها ومكانتها وتمارس سياسة خارجية فعالة.

في عام 2008 وجهت روسيا ضربة عسكرية قاسية لجورجيا في حرب "أوسيتيا".

وفي عام 2014 تدخلت روسيا في "أوكرانيا" وقامت بضم "الكرم" الأوكرانية الى أراضيها.

كذلك اتخذت روسيا سياسة فعالة "عسكريا، وسياسيا" في الازمة السورية التي اندلعت بعد قيام الثورة السورية عام 2011 اذ قامت روسيا باتخاذ حق النقض "الفيتو" في مجلس الامن الدولي على القرارات الدولية تجاه سوريا وإدانة النظام من جهة وارسال قوات عسكرية من جهة أخرى

يؤكد التقرير على ان "أنعدم حل القضية السورية، وظهور تنظيم الدولة في الشام والعراق"، وموقف الغرب المزدوج والمتردد، كان سبباً في فتح المجال أمام التدخل الروسي المباشر في سوريا حيث شاركت روسيا مباشرة في العمليات العسكرية ضد المعارضة 30أيلول /سبتمبر 2015 وحتى الان بدعوى محاربة الإرهاب "تنظيم الدولة"

يرصد التقرير تباطؤ رجوع العلاقات التركية الروسية الى سابق عهدها بسبب التوتر بين البلدين عقب اسقاط القوات التركية للمقاتلة الروسية عندما اخترقت الأجواء التركية بعد التنبيه عليها ولم تستجب فتعاملت معها وفق مبادئ الاشتباك.

ويؤكد التقرير على ان التوتر لازال مستمر ولا يمكن التنبؤ في القريب العاجل برجوع العلاقات بين البلدين كمثل سابق.

GİRİŞ

Rusya, 16. yüzyıldan itibaren emperyalist/yayılmacı politika güden bir kuzey Avrasya ülkesidir. 18. yüzyılda dünyanın en büyük üçüncü imparatorluğu konumunda bulunan Rusya; 1917 Ekim Devrim'inden sonra Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetlerin yıkılışından sonra ise Rusya Federasyonu adını almıştır.

Rusya, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, "süper güç" olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin önde gelen kurucusudur. Zaten SSCB, eski Rusya İmparatorluğu'nun sömürgeleri olan birçok devleti kapsayarak meydana getirilmiştir. Ayrıca Rusya, Sovyetlerin yıkılışının hemen akabinde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin de baskın kurucu devletidir.

Rusya, gerek imparatorluk döneminde, gerekse Sovyetler döneminde -özellikle Stalin'in önderliğinde- emperyalist bir dış politika izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde, kendisini ideolojik olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) öncülüğündeki emperyalist Batı bloğuna karşı konumlandırmasına rağmen, Sovyet Rusya'nın Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan gibi ülkeleri fiili işgal girişimlerinin emperyalist Batı'dan aşağı kalır yanı bulunmamaktadır. Bu bağlamda kullanılan "anti-emperyalist" terminoloji, propagandist aldatmacanın bir aracı olarak görülmektedir.

1991 yılında SSCB'nin yıkılışından sonra da emperyal eğilimlerini sürdürüp yıllardır Çeçenistan'ı işgal altında tutan Rusya, eski bir Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti-Devlet Güvenlik Komitesi (KGB) ajanı olan Vladimir Putin'in devlet başkanı olmasından sonra, "yakın çevre doktrini" olarak kavramsallaştırılan aktif bir "Avrasyacı" siyaset izlemeye başlamıştır. Bunun sonucunda eskiden SSCB üyesi olan ülkelerin -Gürcistan ve Ukrayna- yanı sıra, Suriye gibi İslâm dünyasına yönelik de saldırgan hamlelere girişmiştir.

1. PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASININ TEMEL PARAMETRELERİ

1.1. Genel Hatları ile Putin Dönemi Dış Politikası

Sovyetler'in dağılmasıyla beraber Rusya, içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasi sorunlar nedeniyle artık küresel mahiyette “süper güç” olma konumunu yitirmiştir. Ancak “Büyük Rusya” idealine sahip olan Vladimir Putin, 1999 yılında “Bin Yılın Eşiğinde Rusya” programını açıklarken, Rusya'nın geçmişte büyük bir güç olduğunu ve yine büyük güç olarak kalacağını vurgulamıştır.¹ 2000 yılında devlet başkanlığına geldikten sonra ise, bu idealin gerçekleştirilmesine yönelik önemli girişimlerde bulunmuştur.

Putin, önemli görevlere gelişiyle birlikte, öncelikle iç politikaya yönelik hamleler geliştirmiştir. Çeçenistan'daki isyanı sert bir şekilde bastırması, milyarder mafya oligarşisini çökertmesi, ülkede zayıflayan merkezi otoriteyi tekrar güçlendirmiştir. Böylelikle iç kamuoyunun sempatisini kazanmayı başaran Putin, Rus siyaset anlayışında tarihsel olarak var olan “lider kültürü” ile uyumlu bir imaj çizmiştir.²

“Güçlü ekonomi, güçlü ordu ve güçlü devlet” söylemleriyle iktidara gelen Putin, Rusya'nın yeniden eski gücünü kazanmasına yönelik olarak, Ocak 2000'de ulusal güvenlik doktrinini, Nisan 2000'de askeri doktrinini ve Temmuz 2000'de yeni dış politika doktrinini kabul ederek yeni yönetimin izleyeceği temel politika esaslarını ortaya koymuştur. Ardından girişilen federal reformlar, merkezi devletin son dönemlerde kaybettiği gücü kazanmasını sağlamıştır.³ Putin sonrası dönemde ivme kazanan Rus siyaseti, Yeltsin dönemindeki ataletini geride bırakarak bir “KGB devleti” görünümüne yeniden bürünmüştür.⁴

¹ Sami YILDIRIM: “1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları”, **KHO Bilim Dergisi**, Ankara 2013, Cilt:23, Sayı:2, s.85.

² Putin, bazı kesimler tarafından Rus siyasetindeki otokratik liderlik özelliğine gönderme yapılarak “Yeni Çar” olarak adlandırılmaktadır.

³ Ahmet SAPMAZ: **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008, s.122.

⁴ Osman Berat ÇELEBİ: “Rusya'nın Putin'inden; Putin'den Rusya'sına”, **Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü**, İstanbul 2013, s.13.

Putin dönemi Rus dış politikasını belirleyen temel ilkeler, kadim Rus siyasetinin de omurgasını oluşturmaktadır. Bu ilkeler, Ortodoksluk⁵, otokrasi ve milliyetçilik olarak ifade edilebilir.⁶ Otokrasi, Rusya'nın iç siyaseti açısından merkezi bir devletin tesis edilmesine ve Rus halkının tarihi tecrübesindeki “güçlü lider” yönelimine karşılık gelmektedir. Milliyetçilik, çeşitli görünümüleriyle Rusların emperyal geçmişini hatırlatmakta ve “Büyük Rusya” idealine olan inancı perçinlemektedir. Ortodoksluk ise, tasarlanan yeni imparatorluğun dinsel/ideolojik ayağını oluşturmaktadır.

Putin Rusya'sının bölgesel bir güç olmanın ötesinde yeniden küresel bir aktör olmaya yönelişinin köşe taşlarını döşeyen önemli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar genel olarak; “Avrasyacı” bir dış politika izlenmesi, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin aktif bir hale getirilmesi, Transkafkasya bölgesine yönelik hamleler, Batı'yla geliştirilen pragmatist ilişkiler, Batı merkezli “tek kutuplu” dünyadan Rusya'nın da pay sahibi olduğu “çok kutuplu” dünyaya yapılan vurgular, ABD'yle boy ölçebilecek nitelikte nükleer güç sahibi olunması, Çin ile geliştirilen yakın ilişkiler, dünya Ortodokslarının hamisi konumuna gelme çabaları, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'ndeki veto hakkının stratejik kullanımı, komşu ülkelerle özellikle ticari ilişkiler noktasında yakınlaşma kurulması, başta doğalgaz olmak üzere enerji kaynaklarının oldukça etkin bir dış politika/ekonomi kartı olarak ileri sürülmesi, silah sanayinde başat aktörlerden biri haline gelmesi ve son dönemlerde “soft power-yumuşak güç” kullanımının yanı sıra Güney Osetya-Ukrayna-Suriye'de görüldüğü üzere “hard power-sert güç” kullanımının da devreye girmesi olarak ifade edilebilir.

Yukarıda belirtilen unsurlar, Putin tarafından “post-modernist” siyaset anlayışının da gereği olarak pragmatist temellerde devreye koyulmuştur. Söz konusu unsurların deyim yerindeyse “çatısını” teşkil eden husus ise, Avrasyacılıktır. “Avrasyacılar, Baltık bölgesi dışındaki tüm eski Sovyet coğrafyasını ‘yakın çevre’ olarak tanımlamakta ve bu bölgeleri Rusya açısından ‘hayati çıkar alanı’ olarak görmektedirler.”⁷

⁵ Her ne kadar Sovyetler döneminde Ortodoksluk yerine ateist formda “komünist ideoloji” başat olsa da, bu süreç geçici bir mahiyet arz etmiştir. O dönem komünist ideolojinin benimsenmesinin sebebi olarak, Rusya'nın yayılmacı hedefleri açısından kullanışlı bir araç olarak görülmesi ve Katolik-Protestan Batı'nın kapitalist bir kimlik ibrazında bulunmasından kaynaklanmakta olduğu ileri sürülebilir.

⁶ Sezgin KAYA ve Ömer Göksel İŞYAR: “Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2009, Cilt: 4, Sayı: 8, s.28.

⁷ Sezgin KAYA ve Ömer Göksel İŞYAR, **a.g.m.**, s.46.

Kendisini kültürel olarak “Avrupalı” gören Rusya, politik zeminde yayılmacı hedeflerini karşıladığı için “Avrasyacı” bir dış politika izlemektedir.⁸ Ancak, Ortodoksluk ve jeopolitik konumundan dolayı Rusya’nın Avrupa’dan ayrı özgün bir uygarlık olduğunu ileri sürenler de vardır.⁹ Bu noktada “Avrasyacılığın” temelini teşkil eden niteliklerden biri olan Ortodoksluk, Katolik Avrupa’dan ayrışmada belirleyici bir unsurdur. Rusya’nın kültür ve kimliğine, dolayısıyla Batı ile ilişkilerine dair tartışmalarda dinin hep önemli bir ağırlığı olmuştur.¹⁰ Rusların, ideolojilerini ve ilhamlarını Rus Ortodoks Kilisesi’nden aldıkları söylenebilir.¹¹ Sanıldığığının aksine Hıristiyanlık dinindeki Katolik-Ortodoks-Protestan çelişkisi, tarihte kalmamıştır. Rusya ve Batı arasındaki anlaşmazlığın arka planında mezhepsel bir zemin hâlâ mevcut bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Vladimir Putin’in devlet başkanlığına geldiği 2000 yılından itibaren Rus dış politikasında büyük değişimler yaşanmıştır. Putin, Rusya’nın önünde bulunan jeopolitik seçeneklerin tahlilini yapmış ve Batı ile yaşadığı yakınlıktan beklediklerini elde edemeyip, ABD’nin Orta Asya’da kalıcı olarak var olması tehlikesi belirince, “arka bahçesi” olarak gördüğü Avrasya’ya yönelmiştir.¹²

1.2. Rusya’nın İslâm Dünyasına Yönelik Tutumu

Putin dönemi Rusya’sının İslâm dünyasına yönelik politikalarında “post-modernist” ve pragmatist öğeler görülmekle birlikte¹³; Rusya’nın tarihi tecrübesi, İslâm dini ve İslâm dünyası ile ilgili tutumunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Rusya, Müslümanlara karşı savaşarak devletleşmiştir; bağımsızlığını Müslüman bir devlet olan Altın Orda Devleti’ni yıkarak kazanmıştır. Dolayısıyla varlığı ve yayılmacı hedefleri açısından, İslâm’ın küresel ölçekte zayıf

⁸ Sami YILDIRIM, **a.g.m.**, s.61.

⁹ <http://www.tuicakademi.org/rusya-federasyonunun-dis-politikasi/> Erişim Tarihi: 26.12.2015

¹⁰ Sezgin KAYA ve Ömer Göksel İŞYAR, **a.g.m.**, s.34.

¹¹ Sezgin KAYA: “Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi”, **Akademik Bakış Dergisi**, İstanbul 2010, Cilt: 4 Sayı:7 s. 60.

¹² Pınar Özden CANKARA ve Yavuz CANKARA: “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta 2007, Sayı: 15, s.212.

¹³ Örneğin, Rusya, Batı’nın tepkisine rağmen İran ile pragmatist çerçevede ilişkiler yürütmektedir.

bir unsur olarak kalmasını tercih etmektedir. Bu durum, Rusya'yı İslâm dünyasında ılımlı veya değil bütün İslâmî hareketlere karşı tetikte tutmaktadır.¹⁴

Sovyetler döneminden sonraki süreçte ve akabinde Putin'in önderliğinde Rusya, İslâm dünyasına yönelik şu hamlelerde bulunmuştur:¹⁵

- Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı sınırlarını genişletmesini ve kadim İslâm topraklarından Dağlık Karabağ'ın Ermenilerce işgalini desteklemiştir.
- İslâmî gelişmelere karşı Kafkasya'da şiddetli bir savaş başlatmış, Batı desteği altında yürüttüğü bu savaşta Kafkas kahramanı Cehar Dudayev'i şehid etmiştir. Buradaki savaşın renk değiştirip bir tür selefi çatışma alanı haline gelmesi yönünde Ürdün, Suudi krallıkları ve Birleşik Arap Emirlikleri istihbaratları ile işbirliği yapmıştır. Çeçen örneğinde İslâm'ın bir toplum için kurtuluş umudu olmasına ağır bir darbe vurmuştur.
- Bosna-Hersek'te anlaşma masası aşamasına kadar savaşın her safhasında Sırpların yanında durmuş, binlerce Müslümanın katledilmesine ortaklık etmiştir.
- Kosova'nın bağımsızlık sürecinde bir kez daha Sırpların yanında durmuştur. Arnavut kazanımlarını küçültmeye çalışmıştır.
- Tacikistan'da İslâmî partilerin zaferine karşı sosyalistlerin yanında durmuştur. Binlerce Müslümanı işkenceye alan sürecin en önemli destekçisi olarak öne çıkmıştır.
- Özbekistan'da da, Tacikistan'da olduğu gibi Sovyet kalıntısı rejimi desteklemiştir.
- Doğu Türkistan Müslümanlarına karşı Çin'in yanında durmuştur.
- II. Dünya Savaşı galiplerinden Stalin'in kurucuları arasında yer aldığı Siyonist İsrail'e verdiği desteği hiç kesmemiştir. Filistin'le ilişkilerini daha çok Mahmut Abbas'la kurduğu ilişki üzerinden sürdürmüştür.
- Mısır'da ilk günden bu yana diktatör Sisi'nin en önemli destekçileri arasında yer almıştır. Diktatör Sisi, Mısır'daki cuntanın iktidarı gasp ettiği günden bu yana üç kez Rusya'ya gitmiştir.

¹⁴ Abdulkadir TURAN: "Rusya Bir Kutup Mudur?", **Doğruhaber Gazetesi**, İstanbul 09-15 Ekim 2015, s.10. <http://www.dogruhaber.com.tr/yazar/abdulkadir-turan/5161-rusya-bir-kutup-mudur/> Erişim Tarihi: 26.12.2015

¹⁵ Abdulkadir TURAN, **a.g.m.**, s.10.

- Suriye'de hep Beşar Esad'ın yanında durmuştur. Onun katliamları için silah desteği sağlamıştır. Son dönemde ise, Suriye'ye askeri müdahalede bulunmuştur.

Ortodoks ya da sosyalist Rusya ile Katolik ya da kapitalist-liberal Batı arasındaki çelişki ve çatışmalar, İslâm dünyasına yönelik politikalar söz konusu olduğunda yerini uzlaşma zeminine kolayca bırakabilmektedir. Taraflardan birisinin dünya güç dengeleri açısından tamamen ekarte olacağı bir durum olduğu takdirde, anlaşmazlıklar tekrar su yüzüne çıkmaktadır. Bahsedilen durumlar dışında İslâm coğrafyası, “ortak hedef” konumunda bulunmaktadır. Nitekim Pentagon merkezli “Medeniyetler Çatışması” tezi ile Huntington, Rusya'nın Slav-Ortodoks kimliği hasebiyle Batı'yla bütünleşmesinin zorluklarına işaret ettikten sonra, İslâm medeniyeti özelinde “ittifak” olasılıklarına gönderme yapmaktadır.

Rusya'nın İslâm dünyasına yönelik Batı'yla koordineli hareket etmesinin bariz göstergelerinden biri, İslâm dünyasını işgal etmek için öne sürülen 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gerçekleşen ittifaklardır. Saldırıların ardından Putin, 24 Eylül'de ABD'nin “terörizmle” savaşına katkı olarak 5 maddelik yardım planını açıklamıştır: ABD'li yetkililerle istihbarat bilgileri paylaşılacak, 52 hava sahası “insani yardım amaçlı” uçuşlara açılacak, ABD'nin Orta Asya'daki müttefikleriyle benzer hava kolaylıklarına yardım edilecek, uluslararası arama-kurtarma operasyonlarına katılacak ve Afganistan'da Taliban rejimine karşı savaşan Kuzey İttifakı'na askeri yardım arttırılacaktır.¹⁶

ABD'nin “küresel terör ile savaş” politikasına destek veren Putin, ABD'nin Orta Asya'ya askeri olarak yerleşmesine göz yummuştur. Putin, bunun karşılığında uluslararası sistemde “terörle mücadele” şeklinde ortaya çıkan konjonktürden yararlanarak Çeçenlerle ve Kuzey Kafkasya'daki “ayrılıkçı terör” diye etiketlediği hareketlerle mücadele etmek için faydalanmıştır.¹⁷ Ayrıca, Rusya ABD'nin BM kararı olmadan -yani kendisi de pay sahibi olmadan- Irak'a müdahale etmesine karşı çıkmasına rağmen, “ABD'nin Irak'ı işgali, yüksek petrol fiyatlardan dolayı Rusya'nın ekonomik gelişimine yardımcı olmuştur.”¹⁸

¹⁶ Erel TELLAL: “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara 2010, Cilt: 65, Sayı: 3, s.216.

¹⁷ Ahmet SAPMAZ, **a.g.e.**, s.125.

¹⁸ Ahmet SAPMAZ, **a.g.e.**, s.126.

Rusya'nın, 11 Eylül sonrası Batı tarafından İslâm dünyasına yönelik düşmanca yaklaşımlardaki tavrı, kendi menfaatleriyle doğrudan çatışmadığı sürece destekleyici mahiyette olmuştur.¹⁹ Rusya'nın açıktan Batı ile “çatışma” görüntüsü veren tutumu, arka planda gerçekleşen “gizli ittifak” şüphelerini ortadan kaldırmamaktadır. “Gizli ittifak”ın zaman zaman anlaşmazlığa evrilen tek yönü ise, İslâm dünyasının paylaşımından tarafların hangi oranlarda pay alacağıdır.

2. RUSYA'NIN UKRAYNA POLİTİKASI ve KIRIM'IN İLHAKI

2.1. Rusya'nın Ukrayna Politikası

Doğusunda Rusya Federasyonu, kuzey batısında Beyaz Rusya, batısında Macaristan, Slovakya, Polonya; güneyinde Azak Denizi, Karadeniz, Romanya; güneybatısında Romanya ve Moldova ile kara sınırı bulunan Ukrayna, Doğu Avrupa'da yer almaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsız bir devlet haline gelen Ukrayna, 31 Ekim 2004 tarihinde gerçekleşen Devlet Başkanlığı seçimleriyle yeni bir dönemece girmiştir. Seçimlere Rusya destekli aday, Viktor Yanukoviç ve Rusya'nın nüfuzunu kırmak adına Batı ülkeleri tarafından desteklenen Viktor Yuşçenko katılmıştır. İlk tur seçimlerinde hiçbir adayın yeterli oy çoğunluğuna ulaşamamasına karşın, ikinci tur oylamada Rusya destekli aday Yanukoviç %49, Batı destekli aday Yuşçenko %46'lık oranda oy almışlardır. Ancak Yuşçenko, Lugansk, Donesk gibi bölgelerde seçime hile karıştırıldığı gerekçesiyle seçim sonuçlarını tanımamıştır ve taraftarlarını sokağa çıkarmıştır. Bu süreç siyasi literatüre; “Turuncu Devrim” olarak girmiştir.

Kasım 2004'ten Ocak 2005'e kadar yaşanan politik olaylara verilen genel isim olan “Turuncu Devrim”, insanların turuncu kıyafetlerle Kiev meydanını doldurmasıyla başlamıştır. Gerçekleştirilen gösterilerin sonucunda Ukrayna Yüksek Mahkemesi, 2. tur seçim sonuçlarının geçersiz olduğunu ilan etmiştir. 26 Aralık 2004 tarihinde yeniden gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda Yuşçenko, oyların %51.99'unu alarak devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur.

¹⁹ Örneğin, 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti'nin aday adaylarından olan Donald Trump, önce ABD'de bulunan Müslümanların “fişlenmesini”, sonra ise girişlerinin tamamen durdurulmasını istemiştir. Bu açıklamalardan sonra, Rusya Devlet Başkanı Putin ile Trump'ın karşılıklı övücü beyanları medyaya yansımıştır. <http://www.milliyet.com.tr/trump-putin-beni-ovdu-rakiplerim/dunya/detay/2166710/default.htm>

Yuşçenko döneminde Ukrayna, Avrupa yanlısı bir politika izlemiştir. Timoşenko'nun başbakan olmasının ardından Avrupa Birliği (AB) ile müzakereler başlamış ve vize kolaylıkları, ekonomik entegrasyon gibi konularda önemli noktalara gelinmiştir. 17 Ocak 2010 tarihinde gerçekleşen seçimlerde ise, Başbakan Yuliya Timoşenko ve muhalefet lideri Viktor Yanukoviç ilk turda yeterli oy çoğunluğuna ulaşamayarak ikinci tur oylamaya katılmışlardır. 7 Şubat 2010 tarihinde gerçekleşen 2. tur oylama sonucunda oyların %48'ini alan Yanukoviç, cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yanukoviç'in Kasım 2013'te AB ile imzalanması planlanan iş birliği anlaşmasını askıya alması ve Rusya çizgisinde politika izlemesi sebebiyle ülkede yönetim aleyhine şiddetli protestolar yaşanmış ve Yanukoviç'in ülkeyi terk ederek Rusya'ya kaçtığı iddia edilmiştir. 22 Şubat 2014 tarihinde Ukrayna parlamentosunda yapılan oylama sonucu Cumhurbaşkanı Yanukoviç görevden alınmıştır.

“Turuncu Devrim”in ardından ülkedeki en büyük etnik azınlık olan Rusların yoğun yaşadığı bölgelerde -özellikle Rus nüfusun %60'lık orana ulaştığı güneydoğu kesiminde- Ukraynaca dilinin kullanılmasına dönük faaliyetler, AB ile yakınlaşma politikaları, ülkede başlayan özelleştirme faaliyetleri Rus azınlık üzerinde etki bırakarak 2010 tarihinde Yanukoviç'i iktidara taşımıştı. Ancak Yanukoviç döneminde süregelen ekonomik problemler, Batı'dan kopuş, Avrupa Gümrük Antlaşması'nı imzalamaması²⁰, yolsuzluk iddiaları, Rusya'nın ülkedeki nüfuzunun artışı gibi sebepler kanlı bir süreci doğurmuş ve iç savaş baş göstermiştir.

Rusya'nın, Ukrayna'nın doğusunda ayrılıkçı milisleri desteklediği, askeri malzeme gönderdiği bilinmektedir. Oysa 1994 tarihli bir anlaşmaya göre, Rusya, ABD ve İngiltere'yle birlikte Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün garantörü olmayı kabul etmiştir. Donbass Savaşı veya Doğu Ukrayna Krizi olarak adlandırılan Novorossiya Federal Devleti ile Ukrayna Silahlı Kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalar neticesinde Alman istihbaratına göre 50 bin kişi yaşamını yitirmiştir.²¹

Kanlı bir iç savaşa sebep olan Yanukoviç'in görevden uzaklaştırılması, Polonya-Almanya-Fransa'yı da Ukrayna krizinin çözümü noktasında aktif oyuncu konumuna getirmiştir. Nitekim

²⁰ Yanukoviç, Avrasya Ekonomik Birliği'ne dâhil olmaya taraftardır.

²¹ http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_ukraine_russia_war411 Erişim Tarihi: 26.12.2015

gerilimin düşmesine sebep olan Yanukoviç ve muhalifler arasındaki anlaşmada bu üçlü, arabulucu olarak devreye girmiştir. Bu durum, North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'nün, Rusya'nın ilerleyişine karşı AB'yi “truva atı” olarak kullanma politikasının bir yansımasıdır.

2.2. Rusya'nın Ukrayna Politikasının Mezhepsel Yönü

İslâm dünyasında ve Türkiye’de, Ukrayna iç savaşıyla ilgili yapılan değerlendirmelerde tarihte kaldığı düşünülerek Ortodoks-Katolik çelişkisi göz ardı edilse de, özellikle Batı’nın Katolik medyasında savaşın mezhepsel yönüne vurgu yapıldığı görülmektedir.

Avrupa dışındaki Katoliklerin sorunları üzerinde odaklanan The Catholic World Report (Katolik Dünya Raporu) sitesinde yayınlanan bir makaleye göre;

- Ukrayna iç savaşının kutsal bir yönü bulunmaktadır.
- Rusya, Sovyetler sonrasında ateizmin yerine Ortodoksluğu kendisine inanç olarak seçmiş; sistemini “Ortodoksluk-Otokrasi(tek adam yönetimi)-Milliyetçilik” ilkeleri üzerinde oturtmuştur.
- Putin yönetimin ilk günlerinden bu yana Ortodoksluk, yeni Rusya’nın kimlik yapısında ana unsuru oluşturmaktadır.
- Ukrayna sorununu çözümsüzlüğe iten, savaşın Ortodokslukla ilişkili “kutsal” yönüdür.²²

Batı’daki tarihi mezhep savaşlarının unutulması gerektiği fikriyatı doğrultusunda yayın yapan Church Unity (Kilise Birliği) sitesine göre de;

- Ukrayna iç savaşının bu ülkedeki Katolik nüfusun varlığıyla doğrudan ilgisi vardır.
- Ukrayna’daki Katolikler ile Ortodokslar tarihsel geçmiş açısından birbirleri ile ilgili iyi hatıralara sahip değildiler.

²²http://www.catholicworldreport.com/Blog/3918/a_holy_war_against_common_sense_russia_vs_ukraine_and_west.aspx# Erişim Tarihi: 23.12.2015

- Ukrayna'daki Katolik varlık, tarihte Ukrayna ile ilgili dış müdahalelere zemin hazırlamış, Ukrayna Katolikleri hep Batı'nın yanında yer almışlardır.
- Hıristiyanlar arası mezhepsel ihtilaflar, Ukrayna problemini çözümsüz duruma düşürmektedir.
- Ukrayna sorunun çözümü, farklı mezhepten Ukraynalıların birbirleri ile ilgili kötü tarihi hatıraları unutmalarını gerektirmektedir.²³

2.3. Kırım'ın İlhakı

Karadeniz'in kuzeyindeki Kırım, Miladi 13. yüzyılda buraya yerleşip Altın Orda Devleti'ni kuran Moğolların Müslüman olmasıyla İslam coğrafyasına dâhil oldu. Bugünkü Rusya'nın Moskova Knezliği olarak bağlı kabul edildiği Altın Orda Devleti ardından büyük eserler bırakarak Timur'un bölgeyi işgali ve iç ihtilaflar yüzünden yıkıldı. Kırım, 1475'ten itibaren peyderpey Osmanlı yönetimine geçti.²⁴

Rusya, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ile 1783'ten bu yana Kırım'da işgalci güç olarak etkin bir konumdadır. Sovyet'in yayılcı politikasının devamını isteyen Ruslara yanlış bir karar olarak gelse de, Sovyet lider Kuruşçev döneminde Kırım, Ukrayna'ya bağlı hâle getirilmiştir. Bu kararda, Ukrayna'nın Rus etkisi altında olmasının da payı bulunmaktadır.

Ukrayna'da Yanukoviç'in görevden alınışıyla gelen yönetim değişikliği, Rusya'nın aleyhine işlemiş ancak Rusya Kırım hamlesi ve Ukrayna iç savaşında aktif rol alarak Ukrayna sürecini lehine çevirmeyi başarmıştır. Rusya, Ukrayna'da yaşanan iç karışıklığın etkisiyle olası bir saldırıya karşı Rus nüfusu korumak amacıyla Kırım müdahalesini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Kırım'da Ukrayna yönetimine karşı Rusların bazı Tatarları da yanlarına alarak Rusya'yı yardıma çağırması Kırım'ın Ukrayna'dan kopma sürecini başlatmıştır. Nitekim Kırım'da Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin statüsünü belirleyecek referandum için 2014 Mart'ında sandık başına gidilmiş ve sandıktan %95 oranında Rusya ile birleşmeye yönelik 'Evet' sonucu çıkmıştır.

²³ http://catholic-church.org/church-unity/gk_cat_e.htm Erişim Tarihi: 23.12.2015

²⁴ Diyanet İşleri Ansiklopedisi (DİA) - **Kırım Maddesi**.

Bu sonucun etkin sebeplerinden biri, bölgedeki demografik yapıdır. Kırım'da yaşayan %58,5'lik Rus kökenli bir nüfus bulunmaktadır. Stalin, 1943-44 yıllarında Rusların Almanları Rus topraklarından çıkarmasıyla; İnguşlar, Çeçenler, Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarlarından oluşan yerel halkları Almanlarla iş birliği yapmakla suçlayarak yaşadıkları topraklardan Orta Asya'ya sürgün etmiştir. Arşivlerden ortaya çıkan bilgilere göre Kırım'dan sürülen Tatarların sayısı 191.044'dür. 1949'da yapılan bir nüfus araştırmasında Kırım'dan sürgüne gönderilip ölenlerin o güne kadar ki sayısı 44.125 olarak verilmiştir. Bu sürgün politikasından sonra Kırım'daki demografik yapıda yerel halk, bölgeye yerleştirilen Rus kökenli nüfusun gerisinde kalmış, bölge Ruslaştırılmıştır. Rusya, 2008 yılında da, Kırım stratejisinin benzerini izleyerek Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan'dan kopuşunu desteklemiş ancak bu ABD engeline takılmıştır.²⁵ Kırım'da ise, etkin Rus kökenli nüfus, Kırım'daki politikasının başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

2.4. Ukrayna ve Kırım'ın Rusya İçin Stratejik Önemi

Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'a olan daimî ilgisinin arka planında, Rusya için Ukrayna ve Kırım'ın stratejik, ekonomik, siyasi ve kültürel önemi bulunmaktadır. Genel hatlarıyla bu hususları şöyle sıralayabiliriz:

- Ukrayna-Kiev, Doğu Slavları (Beyaz Ruslar, Ruslar, Ukraynalılar) ve Batı Slavları (Çek, Slovak, Polonyalılar) arasında sınır niteliğindedir. Rusya'nın Çarlık döneminde uyguladığı Slav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında toplama siyaseti (Panslavizm) politikasını destekleyen Slav milliyetçileri, Ukrayna-Rusya-Beyaz Rusya birleşimini savunmaktadır.
- Avrasyacılık akımının, Rusluğun Tatar-Moğol-Doğu Slav karışımı olarak tanımlanması sonucu bu bölge önem arz etmektedir.
- Ukrayna'da %20'ye yakın bir Rus kökenli nüfus yaşamaktadır. Ukrayna'nın jeopolitik konumu sebebiyle bu nüfus Avrupa'ya etki etme potansiyeli taşımaktadır. Rusya'nın,

²⁵ 8 Ağustos 2008 tarihinde Gürcü kuvvetler, bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya topraklarına operasyon düzenlediler. Rusya, 150 kadar tank ve zırhlı aracın bulunduğu bir birlikle Güney Osetya'ya girdi ve Gürcü ordusuyla savaşıma başladı, Gürcistan'da seferberlik ilan edildi. 9 Ağustos 2008 tarihinde ise, Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili, Rusya'ya ateşkes çağrısında bulundu ve Gürcistan'ın Güney Osetya'nın Başkenti Şinvali'den çekileceklerini açıkladı. Yaşanan savaşta; Oset kaynaklara göre 2 bin, Rus kaynaklara göre 1600 kişi hayatını yitirdi.

SSCB'nin dağılmasıyla Ukrayna'da kalan Rus azınlığın haklarını koruma stratejisi bulunmaktadır.

- NATO ile sınır paylaşımı da etkili olmaktadır. Rusya'nın Belarus, Ukrayna, Ermenistan'da askeri ve siyasi varlığının Orta ve Doğu Avrupa'ya nüfuz etme ve iç siyasete müdahale imkânını doğurması önemlidir. Nitekim Rusya'nın hamlelerinin ardından Bulgaristan, Letonya, Estonya, Polonya'ya NATO tarafından zırhlı araç ve askerler konuşlandırılmıştır.
- Ukrayna, enerji nakil hatları geçiş bölgesindedir. (Rusya-Avrupa arasında) Rusya'nın enerji ihraç ettiği nakil hatlarının önemli bir bölümü Ukrayna'dan geçmektedir.
- AB'nin Ukrayna üzerinden Karadeniz'e açılma stratejisine karşın Rusya Ukrayna'yı, Çarlık Rusya ve Sovyet Rusya gibi Avrasya'ya yeniden hâkim olmak için istemektedir.
- Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin temel sebeplerinden biri, Kırım'ın Azak Denizi ve Karadeniz'i birbirine bağlayan bir konumda olmasıdır. Azak Denizi kıyısında Rusya'ya bağlı en büyük liman olan Taganrog Limanı, bölgedeki en önemli ekonomik birimlerden biridir.
- Bölgede hem ekonomik açıdan hem de stratejik açıdan en önemli nokta Kerç Boğazı'dır. Azak Denizi'ni Karadeniz'e bağlayan boğaz, Ukrayna tarafında Kırım'ın en doğusundaki Kerç Yarımadası ile Rusya tarafında Taman Yarımadası arasında yer almaktadır. Kerç Boğazı'ndaki en önemli yerleşim yeri bir Kırım şehri olan Kerç'tir. Azak Denizi'nde zengin petrol kaynakları bulunmaktadır. Kerç Boğazı, Karadeniz'e açılma imkânı sağlayan stratejik ve askeri öneme sahiptir. Dünya enerji kaynaklarının % 30'una sahip Rusya, Kırım yoluyla Karadeniz petrollerine ve doğalgazına da sahip olmak istemektedir.
- Ukrayna'nın Kerç Boğazını elinde tutarak Azak denizine girişi kontrol altına alması; Yanukoviç'in devrilmesinin ardından Kırım'ın statüsünün Rusya lehine değişmesinde en önemli etkidir.
- Kırım'da yer alan Sivastopol Limanı, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası bağlamında Karadeniz üzerinden Akdeniz ve ötesinde hâkimiyet kurma arzusunun

sembolü niteliğindedir. Sivastopol, Rusya'nın Karadeniz Filosu'nu barındırmaktadır.²⁶ Ayrıca Rus donanmasının Baltık Denizi'ndeki üssüne göre daha kullanılabilir ve avantajlı durumdadır. Viktor Yanukoviç'in 2010'da iktidara gelmesinden sonra da, Rus doğalgazının % 30 oranında daha ucuza alınması karşılığında bu üssün 25 yıl daha kullanılması konusunda anlaşılmıştır.

- SSCB'den sonra Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin ortaya çıkışıyla Rusya'nın kıyı şeridi azalmış ve Karadeniz'deki Rus donanması küçülmüştür. Rusya, yeniden Karadeniz'de üstün konumda olmayı hedeflemektedir.
- Bölgenin Kafkaslar, Orta Asya ve Doğu Akdeniz'deki çatışma alanlarına hâkim olması, bu alanları kontrol edecek konumda olması Rusya açısından son derece önemlidir.
- Rusya'nın "genç nüfus" problemi her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle, Ukrayna ve Kırım'daki dinamik genç nüfusa Rusya'nın ihtiyacı bulunmaktadır.

3. RUSYA'NIN SURİYE POLİTİKASI

3.1. Geçmişten Günümüze Rusya-Suriye İlişkileri

1946 yılında SSCB-Suriye arasında, Sovyetler'in Suriye'ye askeri yardımını öngören anlaşma ikili ilişkilerin başlangıcı sayılmaktadır. Sovyetler, 1949 Arap-İsrail Savaşları ile birlikte tam olarak Ortadoğu'ya yönelmiş, Mısır ve Suriye üzerinden Avrupa ve Amerika ile mücadele yürütmüştür. 1950 yılında ise, Suriye-SSCB arasında Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır. Daha sonra Suriye'de 1954 yılında Çiçekli Hükümeti askeri bir darbeyle görevden uzaklaştırılmış, Arap ulusçuluğuna -Pan Arabizm- dayanan radikal Baas akımı siyasette ön plana çıkmıştır. Emperyalizme karşı sosyalizmi kurmayı amaçlayan bu akımın Suriye siyasetinde aktif rol almasının ardından Sovyetlerin Suriye'ye ilgisi daha fazla artmıştır.²⁷

Süveyş Kanalı süreci, SSCB-Suriye ilişkilerinin gelişmesine sebep olmuş ve bu süreçte SSCB tarafından Suriye'ye yardımlarda bulunulmuş, 1956 yılında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. 8 Ekim 1957'de yapılan bir anlaşma ile SSCB, Suriye'ye 19 projede kullanılmak

²⁶ <http://www.history.co.uk/shows/articles/10-facts-about-russias-history-with-crimea> Erişim Tarihi: 26.12.2015

²⁷ http://tasam.org/tr-TR/Icerik/19580/gecmisten_gunumuze_suriye-rusya_iliskileri Erişim Tarihi: 26.12.2015

üzere 168 milyon dolarlık yardım yapmıştır. SSCB, Suriye iç siyasetinde de etkin rol oynamaya başlamış; kabineden Halit El-Azm'ın 1956 Moskova ziyareti, dünyada Suriye'nin SSCB etkisi altına girdiğine dair yorumlara sebep olmuştur. Zira Moskova'da imzalanan anlaşmalar arasında Suriye'nin silahlandırılması da dâhil birçok anlaşma yapılmış, Suriye'de Genelkurmay Başkanlığı değişikliğine gidilerek Fransız Komünist Partisi üyesi Afif-El Bızri getirilmiştir.

Suriye'de 1971'de Hafız Esad'ın iktidara gelmesiyle, Mısır'da Abdül Nasır'ın ölümünün ardından binlerce Sovyet personelini Mısır'dan kovacak olan Batı yanlısı Enver Sedat'ın iktidara gelmesi, SSCB-Suriye ilişkisinin devam etmesine sebep olmuştur. İlk yurt dışı ziyaretini 1972 yılında SSCB'ye yapan Hafız Esad, 700 Milyon dolarlık yardım talep etmiştir.²⁸ 1980'de iki ülke arasında imzalanan Dostluk ve İş Birliği Antlaşması ise, ilişkileri daha ileri bir noktaya taşımıştır. Zira bu anlaşmaya göre; taraflardan birinin güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda işbirliği yapılacaktır. Bu bağlamda, Suriye'nin 13 Nisan 1975'ten 13 Ekim 1990'a kadar süren Lübnan iç savaşına Hıristiyanlar lehine müdahil olmasıyla, SSCB 8000 uzmanını Suriye'ye göndermiştir.

1985 yılına gelindiğinde, SSCB'yi dünyaya açma politikasıyla iktidara gelen Gorbaçov; yeni ekonomik, askerî, sosyal yapılanmayı savunmuş, bölgede yeni ittifaklara girişmek amacıyla Suriye'deki askeri uzmanlarını çekmiştir.²⁹

Hafız Esad'ın ölümünden sonra yerine geçen oğul Beşar Esad, Rusya ile yakın ilişki kurmaya çalışmış, 2005 yılında Rusya'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette, Suriye'nin 13 milyar dolarlık borcunda indirimle gidilmiş ve gelişmiş hava savunma sistemlerinin satışı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Beşar Esad'ın 2006'daki Rusya ziyaretinde ise, Suriye'nin borcunun %73'lük oranı silinerek geriye kalan %27'lik kısmının taksitlerle ödenmesi konusunda karara varılmış ve gelişmiş silahların satışı konusunda anlaşma yapılmıştır.

2011 yılında Suriye olaylarının başlamasından sonra Rusya, bütün imkânlarıyla Esad rejiminin yanında durmuştur. Rusya, rejime askerî noktada silah temini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'indeki ayrıcalıklı pozisyonundan da yararlanarak etkin bir siyasî destek vermiştir. Son olarak ise, Suriye muhalefeti içerisinde

²⁸http://www.academia.edu/3492823/Historical_Background_and_the_Present_State_of_the_Russian-Syrian_Relations Erişim Tarihi: 26.12.2015

²⁹<http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance> Erişim Tarihi: 26.12.2015

IŞİD'in oluşturduğu olumsuz hava ve Batı'nın ikircikli tavırları neticesinde oluşan boşluğu fırsat bilerek sivil ayırt etmeksizin hava saldırılarına girişmiştir.

Rusya ve ABD, Suriye meselesinde verilmek istenen görüntünün aksine önemli uzlaşma noktalarına da sahip bulunmaktadır. Eylül 2015'te, ABD Dışişleri bakanı John Kerry ile Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov arasında New York'ta yapılan görüşmeden sonra John Kerry tarafından yapılan açıklamaya göre, ABD ile Rusya arasında şu "temel prensiplerde" uzlaşma sağlanmıştır:

- Suriye'nin toprak bütünlüğü korunmalıdır.
- Suriye laik bir ülke olmalıdır.
- IŞİD, Suriye'den çıkarılmalıdır.
- Suriye'deki dönüşüm için bir geçiş süreci gereklidir.³⁰

Kerry'nin açıklamalarında başka hususlar da dile getirilmekteyse de; esas uzlaşma noktası, yeni kurulacak rejimin uluslararası sistemin çıkarlarına uygun, İsrail için tehdit oluşturmayacak "laik" bir karakterde olmasıdır. Suriye'de gün itibariyle arzulanan yönetim zemininin bulunmaması, Rusya ve ABD için asıl problemi oluşturmaktadır. Lübnan Hizbullahı'nın üst düzey komutanlarından Samir Kuntar'ın İsrail savaş uçakları tarafından Şam yakınlarında düzenlenen saldırıda hedef alınması ile yine Şam çevresinde etkili İslam Ordusu'nun lideri Zehran Alluş'un Doğu Guta'da toplantı yaptığı esnada Rus uçakları tarafından vurulması, ABD ile Rusya arasında Batı'yla uyumlu laik bir Suriye uzlaşmasının bulunduğu ve bunun dışındaki unsurların gerektiğinde tasfiye edilebileceğinin önemli bir işareti sayılabilir.

Suriye sorununun çözümü açısından tarafların uzlaşmadıkları nokta ise, Rusya'nın 2011 öncesi Suriye'sine yakın durmasına karşın; ABD'nin 2011 öncesi Suriye'sini kendi hegemonyası açısından kabule şayan görmemesi, daha iyi kontrol edebileceği bir Suriye talep etmesidir.

³⁰ <http://ca.reuters.com/article/topNews/idCAKCN0RT1DF20150929> Erişim Tarihi: 27.12.2015

3.2. Rusya için Suriye'nin Önemi

Rusya'nın Suriye sorununa dair rejim yanlısı tutumu ve gerçekleştirdiği askerî müdahalenin kendi çıkarları açısından önemli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler şöyle ifade edilebilir:

- Suriye, Rusya için önemli bir pazar konumundadır. Libya'da “Arap Baharı” olarak literatüre geçen toplumsal tepki, lider Kaddafi'nin devrilmesiyle sonuçlanmış ve sonrasındaki süreçte Rusya ile olan silah anlaşmaları tek taraflı olarak feshedilmiştir. Rusya, aynı duruma Suriye'de de düşmek istememektedir. Çünkü Suriye, tankların yedek parçaları dâhil askeri gereksinimlerinin %78'ini Rusya'dan karşılamaktadır. Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü verilerine göre, 2007 ile 2011 arasında Rusya'nın Suriye'ye sattığı silah oranı %580 artış göstermiştir.
- Avrupa, doğalgaz hususunda Rusya'ya bağımlılığı azaltmak amacıyla Rus kontrolü dışında alternatif güzergâhlar aramaktadır. Bu bağlamda, Katar'ın doğal gazını Suudi Arabistan ve Suriye üzerinden Türkiye'ye taşınması öngörülmüştü, ancak Şam yönetimi projeyi reddetti. Suriye yönetimi, Irak üzerinden İran ve Lübnan'ı birbirine bağlayacak rakip bir boru hattı projesine destek verdi. Bu da aynı bölgeden gaz tedarik etmeyi öngörüyordu (14 trilyon metreküp doğal gaz rezervine sahip Güney Pars Sahası). Nitekim 2007'de Türkiye ile İran arasında imzalanan Güney Pars sahası anlaşması ortak gaz çıkarmayı içeriyordu. Rusya'nın Suriye hassasiyetlerinden birini de bu durum oluşturmaktadır. Zira Avrupa-ABD-Türkiye-Körfez ülkeleri lehine bir yönetim değişikliği, alternatif enerji hattı projelerini hayata geçirecek, Rusya'nın öncelikli tedarikçi pozisyonunu yok edecek ve gaz fiyatlarının düşmesine sebep olacaktır.
- Çin ve Japonya'nın özellikle Pasifik'te kurduğu etkinlik, Avrupa'nın Balkanlardaki hâkimiyeti, iki “süper güç” olan ABD ve Rusya'yı Ortadoğu'yu paylaşma noktasında karşı karşıya getirmektedir. Suriye de, bu mücadele alanlarından birini teşkil etmektedir. İç savaştan bu yana Esad yönetimine koşulsuz destek veren Rusya, Suriye'yi kaybetmesi

halinde Ortadoğu'daki etki alanının, Akdeniz'deki varlığının ve büyük pazarının yok olacağına farkındadır.³¹

- Mısır'da iktidara Abdül Nasır'ın ölümüyle dış politikada yeni bir siyaset izleyen Enver Sedat'ın gelmesi ve SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte İsrail'in Arap rejimlerini tehdit eden silahlanma faaliyetleri, Suriye'yi nükleer ve kimyasal silahlanmaya dönük faaliyetlere itmiştir. Hâlihazırda 75 ila 400 nükleer savaş başlığına ve bu başlıkları taşıyabilecek füze, uçak ve denizaltı fırlatma sistemlerine sahip olduğu bilinen İsrail karşısında Rusya-Suriye arasında “nükleer ittifak” gelişmektedir.
- Hazar Havzası ve Hazar enerji kaynaklarına sahip olmak amacıyla Kafkasya'da etkin politika yürüten Rusya'nın Suriye iç savaşına aktif müdahalesinin temel sebeplerinden biri de, Rusya ve ona biat eden rejimlere göre tehlikeli görülen “radikal İslamcı” olarak tanımlanan unsurların Suriye'ye gidip savaşa dâhil olmalarıdır. Suriye'deki Çeçen savaşçılara yakın bir kaynak, British Broadcasting Corporation (BBC)'ye yaptığı açıklamada, "Gençler Suriye'de eğitim aldıktan sonra geri dönüyor. Bu anlamda Kafkas Emirliği aslında burada olmamızdan faydalanıyor. Eğitimli ve hazır savaşçıları olacak" diyerek Rusya'nın fiili olarak Suriye savaşına neden müdahil olduğunu açıklamaktadır. Suriye savaşında tecrübe kazanan Kafkasyalıların, Rusya'nın çıkar alanlarında gerçekleştirecekleri eylemler Rusya'yı endişelendirmektedir. Rusya vatandaşı yaklaşık 20 milyonluk Müslüman nüfusun da bu süreçte “radikalleşme” potansiyeli diğer bir etken olmaktadır. Orta Asya ülkelerinden Suriye'ye gidip “radikal gruplar” safında savaşanların sayısı da Rusya'yı endişelendiren bir boyuta ulaşmış durumdadır.
- ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikasına karşı askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren "çevreleme politikası"nı devreye koymuştu. Bu politika çerçevesinde iş birliği yaptığı rejimlerden biri de, Suriye rejimiydi. Bu anlamda Rusya, Suriye'yi tekrar Batı Bloğuna yanaştırmak istememektedir.
- Rus Soyuzneftegaz Şirketi, 25 Aralık 2013 yılında Lübnan sınırından başlayıp Banyas ve Tartus limanlarını da içine alan 2190 kilometrekarelik alanda gaz arama, çıkarma ve

³¹<http://www.ibtimes.com/syrian-civil-war-russian-navy-base-tartus-syria-giving-nato-cause-concern-while-2092371>
Erişim Tarihi: 26.12.2015

işleme faaliyetlerine başlamıştı. Aynı bölgede doğal gaz tesisi de inşa edildi. Şirketin çalıştığı alanlarda bir milyon ton petrol hacmi bulunmaktadır.

- İran-Batı nükleer müzakerelerin olumlu sonuçlanması ve İran'ın Batı ülkeleriyle ilişkilerinin yeniden başlanması, Suriye krizinde İran'ın Batı lehine öne çıkarılması ihtimalini doğurmuştur. Buna karşın Ukrayna zaferinden sonra Rusya, bölgedeki krizlerin çözümünde söz sahibi olmak için Suriye iç savaşına fiili müdahalede bulunmuştur. Nitekim Batı ile yeniden başlayan ilişkiler, İran'ın Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz ulaştırma ihtimalini doğurmuştur. Bu durum da, Rusya için İran'la yeni bir rekabet sahası anlamına gelmektedir.
- Rusya'nın, Suriye'deki nüfusun %10'nu teşkil etse de Baas yönetiminde önemli bir paya sahip olan Ortodoks Hristiyan nüfusu kullanarak, Ortodoksların hamisi haline gelme politikası bulunmaktadır. Rusya Ortodoks Kilisesi ise, Rusya'nın müdahalesini kutsal bir savaş olarak görmekte ancak konuya Suriye Ortodoksları açısından değil, Rusya çıkarları açısından yaklaştığını iddia etmektedir. Kiliseye göre “Bu bir din savaşı değildir. Müslüman-Hristiyan çatışması da değildir. Fakat terörizme karşı savaştır.” Ancak The Christian Science Monitor'a göre, Suriye iç savaşının başladığı ilk günden bu yana kilise, Kremlin'de Rusya'nın Suriye Ortodoksları lehine Suriye'ye müdahalesi için lobi çalışması yürütmektedir.³²
- Tartus üssü, 1971 yılında imzalanan ancak Sovyetlerin dağılmasından sonra da yeni vaziyete göre düzenlenen bir anlaşma neticesinde varlığına devam etmiştir. Beşar Esad'ın 2006'daki ziyareti sırasında, Tartus üssünün kullanım süresinin uzatılması da gündeme gelmiştir. Suriye'deki Tartus üssü, Rusya için Kırım-Sivastopol üssü kadar büyük bir öneme sahiptir. Ancak üs, lojistik ve bakım üssü olması sebebiyle değil, Akdeniz'de Rusya'nın varlığı açısından önemlidir. Rusya'nın üsse savaş gemileri göndermesiyle Akdeniz-Atlantik-Kızıldeniz hattında kontrol sağlama imkânını elde etmektedir. Ayrıca Tartus üssü, önemli karayolu bağlantılarına sahip olduğu için, Rusya tarafından rejim

³²<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/1123/Is-Russia-s-intervention-in-Syria-a-holy-war-Russian-Orthodox-Church-yes> Erişim Tarihi: 23.12.2015

güçlerine silah sevkiyatı açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle üs, Suriye iç savaşının gidişatını belirleyebilecek potansiyeldedir.³³

- Rusya'nın Suriye yönelik müdahalesinde Rusya-İran ilişkisinin etkili olduğu da bilinmektedir. Zira İran, "direniş eksenini" olarak tanımladığı blokta Suriye, önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu açıdan Rusya, kendi çıkarları açısından İran ile ilgili olarak da Suriye'ye yönelik tutumunu belirlemektedir.

3.3. Rusya'nın Suriye'ye Askerî Operasyonu ve IŞİD Gerçeği

Suriye'de IŞİD'i geriletmek amacıyla Rusya tarafından başlatılan hava operasyonları, ilk Humus ve Hama kentleri civarında, silahlı muhalif grupların kontrolündeki bölgeleri vurdu. Rusya Savunma Bakanlığı, hava saldırılarında IŞİD'i vurduklarını iddia etse de, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Rusya'nın Hama kırsalındaki hava saldırılarında kendilerinin etkin oldukları alanları vurduğunu belirtti. 25 Kasım'da ise, Suriye'de Halep'in kuzeyinde bulunan Azez ilçesindeki göçmenlere giden yardım tırlarının bulunduğu bölgeye düzenlenen Rus hava saldırısında tırların isabet alması sonucu 7 kişi öldü, 10 kişi yaralandı ve 20 tır yandı.

Rusya, İdlib, Azez, Halep, Bayır Bucak ve Cisir-el Şuur'daki muhalifleri de bombaladı. Bombardımanlar, Halep'in güneyinden İdlib'e, Türkmen Dağı'ndan Cisir-el Şuur'a, Afrin'den de Halep'in kuzeyine koridor açmak amacıyla yapılmaktadır. Kara gücü olarak ise, PYD ve rejim yanlısı milisler kullanılmaktadır. Rus uçaklar, Sarmada kenti ile muhaliflerin Türkiye'ye açılan iki sınır kapısı olan Babüselam ve Babülhava yollarını ve Halep'e ulaşan koridorları da uçaklarla hedef aldı. Afrin çevresindeki muhalif hedeflere yönelik saldırılara kara gücü olarak YPG de katıldı. Rusya, Türkiye'ye karşı YPG'yi Fırat'ın batısına konuşlandırmaya çalışmaktadır. Bölgedeki en yüksek dağ olan Kızıldağ, Rus hava saldırılarına ve Suriye ordusunun müdahalesine maruz kalmaktadır. Türkmenlerin bulunduğu ve Türkiye'ye 5 km mesafedeki söz konusu dağa yönelik saldırıların temel sebebi Suriye'nin bölünüp, Lazkiye çevresinde Nusayri devletinin oluşturulması halinde stratejik öneme sahip olacak olan Bayır Bucak'tan Türkmenleri çıkarmaktır. Etnik temizlik projesine destek çıkan PYD hareketi de, Hammam Turkuman, El Manara ve Zebakiye köylerinde (Tel Abyad) yaşayan yaklaşık 90 aileyi göçe zorlamıştır.

³³<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/russias-many-interests-in-syria> Erişim Tarihi: 26.12.2015

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin verilerine göre Rus hava saldırılarının başladığı 30 Eylül'den bugüne kadar geçen iki aylık dönemde yapılan bombalamalarda 97'si çocuk, 69'u kadın toplam 403 sivil hayatını kaybetti. Rus uçaklarının düzenlediği aynı hava saldırılarında IŞİD, Nusra Cephesi, Ahrar El Şam, Özgür Suriye Ordusu ve diğer muhalif güçler adına savaşan 381 kişi öldürüldü.³⁴ Sivil kayıpların fazla oluşunun sebebi olarak, Rusya'nın kullandığı; maliyeti düşük, tanesi yaklaşık 25 bin dolar olan OFAB 250-270 güdümsüz ve parça tesirli serbest düşüş bombası ile yine aynı seriden OFAB 250-500, OFAB 100-120 güdümsüz serbest düşüş bombaları gösterilmektedir.

Özetle, Rusya gerçekleştirmekte olduğu askerî hareket ile IŞİD mevzilerinden ziyade, Suriye'deki rejim karşıtı muhalif unsurlarla birlikte sivil insanları hedef almaktadır. Böylelikle Suriye'nin geleceğini kendi emperyalist tasavvurları açısından dizayn etmeye çalışmaktadır.

4. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ

4.1. Son Dönem Türkiye-Rusya İlişkileri

Akdeniz'e inme hedefi, Rusya'nın Karadeniz'de var olmaya önem vermesi sonucunu doğurmuştur. 2010 yılında Ukrayna-Rusya-Türkiye arasında Karadeniz Savunma Antlaşması iddiasının gündeme gelişinin temel sebebi bu husustur. Zira Türkiye-Rusya yakınlığı, Sivastopol'daki filonun Akdeniz'e geçişini sağlayacaktı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Bulgaristan, Gürcistan gibi Karadeniz'e kıyıdaş bağımsız devletlerin ortaya çıkışı Rusya'nın kıyılarını küçülterek NATO'yu da Karadeniz'de aktif güç haline getirdi. Rusya'nın Karadeniz'deki varlığı sadece sıcak denizlere ulaşma politikasıyla değil, enerji havzaları üzerinde hâkimiyeti noktasında da etkilidir. Türkiye için ise Karadeniz havzası, boğazların hâkimiyeti ile doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple Türkiye, NATO, AB ve ABD'nin terör ve suçla mücadele kapsamında Karadeniz havzasında etkin olmasına karşı çıkmış, sorunların kıyıdaş ülkelerin katılımıyla çözülmesi amacıyla çeşitli kuruluşların oluşturulmasına ön ayak olmuştur. Türkiye'nin

³⁴ Syrian Observatory For Human Rights (SOHR) verilerine göre, ABD liderliğindeki IŞİD karşıtı koalisyonun Eylül 2014 ile Kasım 2015 arasındaki 14 aylık sürede düzenlediği hava saldırılarındaki sivil kayıp sayısı ise, 250 civarındadır. Sivil kayıpların 66'sının 8 yaşının altında, 44'ünün ise 18 yaşının altında çocuklar olduğu rapor edilmiştir. Buna karşılık koalisyonun Hama, Halep, Humus, Haseki, Rakka ve Deyrez Zor'da düzenlediği hava saldırılarında 3 bin 547 IŞİD militanı ile 136 Nusra Cephesi'nde savaşan kişiler öldürülmüştür. <http://www.syriaahr.com/en/> Erişim Tarihi: 26.12.2015

NATO'nun Karadeniz havzasında bulunması aleyhine olan tavrı, Rusya ve Türkiye'yi işbirliği yapmaya itmiştir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilk doğrudan doğal gaz boru hattı olan “Mavi Akım Projesi”, 2005 yılında devreye girmiştir. Sonrasında genişletme planı çerçevesinde ismi “Güney Akım” olarak değiştirilmiştir.³⁵

2010 yılında ise, “Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi” Türkiye ve Rusya arasında imzalanan antlaşmayla başlamıştır. Projeye göre Akkuyu’dan 4800 megavat düzeyinde elektrik enerjisi elde edilmesi söz konusudur.³⁶ 22 milyar dolara mal olması beklenen projenin 2022 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Bu proje, Türkiye’deki ilk nükleer santral olması açısından büyük önem taşımaktadır.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2014 Aralık ayında, Rus gazını Karadeniz altından Avrupa'ya taşıyacak “Güney Akım Boru Hattı Projesini” iptal etti. Bu proje, Orta Asya'daki Doğal Gaz'ı Avrupa'ya taşımayı hedefliyordu. Yeni güzergâhın Türkiye olduğu projeyi gündeme getirdi. Karadeniz üzerinden Bulgaristan'a ulaşacak Güney Akım projesinin iptalinin en önemli nedeni ise, AB'nin çıkardığı engellerdi. Diğerleri ise Türkiye'nin Nabucco Projesine³⁷ dahliydi. Güney Akım'ın yerine inşa edilecek yeni boru hattı, Rusya'da başlayıp Türkiye'nin Yunanistan sınırında son bulacaktı. Bu durum, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de öne çıkmasına yönelik bir adımdı.

4.2. Kriz Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri

24 Kasım 2015 tarihi, şüphesiz Türkiye-Rusya ilişkilerinde yeni bir süreç başlattı. Zira Türkiye, SU 24 tipi Rus uçağı “angajman kuralları çerçevesinde” düşürdüğünü açıkladı. Genelkurmay Başkanlığı, uçağın beş dakika içerisinde 10 kez uyarıldığını belirtti. Ancak Rus

³⁵ “Mavi Akım projesi”, Türkiye ile Rusya arasında 1997 yılında imzalanan anlaşmaya göre, 25 yıl süreyle, Türkiye'nin Rusya'dan yılda 16 milyar metre küp doğalgaz satın almasını öngörüyordu. Ayrıca Gazprom, boru hattının Rus topraklarında kalan bölümünün işletmesini Türkiye'nin üçüncü ülkelerle enerji anlaşmaları yapmasına engel olmak amacıyla üstlenmiştir.

³⁶ “Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi”nin, Türkiye'nin enerji ihtiyacının % 10 ila 12'sini karşılayacağı öngörülmektedir. Ancak Rusya-Türkiye ilişkilerindeki gerginlikten sonra projenin “ertelenme” durumunun olduğu iddia edilmiştir.

³⁷ Azeri gazının Türkiye, Bulgaristan ve Romanya üzerinden Orta Avrupa'ya taşınmasını öngören “Nabucco Projesi”, Rusya'nın tekel konumunu muhafaza etmek istemesi nedeniyle tepkisine sebep olmuştur. Nitekim proje başarıya ulaşmamış, Trans-Adriyatik Boru Hattı Projesi yerini almıştır.

tarafı, uçağın Suriye sınırları içerisinde olduğunu ve sınır ihlali yapmadığını bildirdi. Olayın ardından Türkiye'den gerilimin büyümemesine yönelik açıklamalar gelirken, Rusya “sırtımızdan vurulduk” dedi. Türkiye'ye yönelik çeşitli ekonomik yaptırımları yürürlüğe soktu. Buna göre; 1 Ocak 2016'dan itibaren Rusya'ya girişi yasak olan tarım ve hammadde ürünlerinin listesi belirlendi. Listede, sebze (domates, yeşil ve kuru soğan, lahana ve brokoli, salatalık), meyve (portakal, mandalina, üzüm, elma, armut, kayısı, şeftali, erik, çilek), tavuk eti ve hindi, tuz ve taze karanfil bulunmaktadır.

Türkiye'ye yönelik tedbir paketi kararnamesi Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından imzalandı. Buna kararnameye göre:

- 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren Türk vatandaşlarının, Rusya'da işe alınmasına yasak getirilecek,
- Merkezi Türkiye'de bulunan ve hukuken buraya bağlı olan firma ve kuruluşların Rusya'da güvenliği ilgilendiren alanlarda faaliyet yürütmesi yasaklanacak,
- Rusya'ya taşımacılık yapan araçlar, sıkı kontrol ve denetim altına alınacak,
- Rusya ile Türkiye arasında 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren vizesiz seyahat uygulaması askıya alınacak ve Rusya'nın milli güvenliğinin koruma altına alınması için Karadeniz ve Azak denizindeki tüm limanlarda güvenliği arttırılacaktır.

Türkiye doğalgaz ithalatının % 54'ünü Rusya'dan yapmaktadır. Alınan doğalgazın bir bölümü ısınmada, bir bölümü de elektrik üretiminde de kullanılmaktadır. Rusya'nın Doğalgazı kesme ihtimaline karşı tedbir olarak Türkiye, Katar'la görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Rusya'nın Türkiye'ye yönelik politikaları Putin'in tabiriyle “domates ambargosuyla” kalmadı, Türkiye'ye Suriye üzerinden adeta savaş ilan etti. Uçağın düşürülmesinin ardından Rusya, Rus Hava Güçleri'nin Suriye'deki merkezi olan Lazkiye'deki Hmeimim üssünde S-400 sistemini konuşlandırdı. S-400 füzeleri, orta menzilli hava savunma sistemi S-300'den geliştirilmiş yeni nesil kısa-orta-uzun menzilli hava savunma füze sistemidir. S-400 füzeleri 400 km mesafedeki hedefleri, yarı aktif - aktif güdüm sistemini kullanarak vurabilmektedir. S-400 sistemi Suriye üzerindeki hava sahasının kontrolünü sağlayarak, Suriye hava sahasında Rus

kontrolünü getirmiş olmaktadır. Uçağın 24 Kasım'da Türkiye tarafından düşürüldükten sonra güvenlik bahanesiyle aktifleştirilen sistem aslında hadiseden tam 11 gün önce (13 Kasım'da) görüntülenmişti. Bu da hadisenin bir kurgu olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Bununla birlikte Rusya, füze dolu Moskova gemisini Doğu Akdeniz'e gönderdi, Suriye sınırındaki askeri yığınağını arttırdı. Ayrıca Rusya tarafından Suriye'de YPG milislerine tonlarca silah verildiği iddiaları da bulunmaktadır.

Uçak krizinin ardından Rusya Savunma Bakanlığı, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve bazı aile bireylerini “Suriye petrolü konusunda IŞİD'le işbirliği yapmakla” suçlamıştır. Rusya'nın iddiasına göre Rakka'dan gelen petrol Suriye-Türkiye sınırındaki Azez üzerinden İskenderun limanına götürülmektedir. Ancak IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerdeki ham petrol üretimi günlük 40 bin varil bile bulmamaktadır. Sevkiyat eğer karadan yapılıyorsa, -tankerlerin her biri 75 varil taşıyabilme kapasitesinde olduğundan- o bölgeden günlük 10 bin varilin geçmesi halinde bile yüzün üzerinde tankerin sevkiyat yapması anlamına gelecektir. Bu denli yoğun bir sevkiyatın gözlemlenmemesi mümkün değildir. Deniz sevkiyatında ise, tankerler 70 bin varil taşıma kapasitesine sahiptir ve ulaşım masrafları elde edilecek geliri aşmaktadır. Deyr-ez Zor'dan gelen petrolün Kamışlı üzerinden Türkiye'deki Batman rafinerisine götürüldüğü iddiası ise, esasen Rusya'nın müttefiki YPG ve rejimi suçlayıcı mahiyettedir. Zira güzergâhtan petrol geçişinin sağlanması için IŞİD-YPG-Suriye Rejiminin işbirliği gerekmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın aralarındaki gerilimden ötürü Türkiye'ye yönelik ileri sürdüğü “IŞİD'ten petrol alma” iddiasının, somut delil ve verilere dayanmadığı görülmektedir.

4.3. Türkiye-Rusya İlişkilerinin Gerilmesinde Batı'nın Etkileri

2000 sonrası Türkiye ve Rusya'da gerçekleşen iktidar değişimleri, iki ülke arasında yakınlaşmayı ve işbirliğini de beraberinde getirmiştir. Öncelikle ekonomik olarak geliştirilen ilişkiler, daha sonra belirli alanlarda Batı karşıtı bir siyasal söylemi de bünyesinde barındırmaya başlamıştır. İki “karizmatik lider”in öncülüğünde ortaya çıkan sinerji ve Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu Batı karşıtı bir bloğun oluşma ihtimali Batı'yı oldukça endişelendirmiştir.³⁸ Bu açıdan, Türkiye'nin Rusya ile tesis edeceği stratejik ortaklığın, Batı tarafından “eksen kayması” olarak

³⁸ 22 Kasım 2013 tarihinde dönemin Türkiye Başbakanı olan Erdoğan, Rusya'da Putin ile yaptığı ortak basın toplantısında AB'ye alternatif olarak “Şangay İşbirliği Teşkilatı'na Türkiye'yi alın...” diye açıklama yapmıştır. <http://www.ntv.com.tr/dunya/sangaya-turkiyeyi-de-alin.84olN4bhUkKM1vsx99uGNg>

değerlendirilmekle kalmadığı, olası durumu engellemeye yönelik birtakım hamlelerin de devreye sokulmuş olabileceği ileri sürülebilir.

Suriye krizinin meydana getirdiği etkiler, Türkiye ve Rusya arasındaki olumlu seyreden ilişkilerin mahiyetini de değiştirmiştir. Özellikle Rusya'nın Suriye'ye doğrudan askerî müdahalede bulunması ve akabinde Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesi, kısa sürede ilişkileri bitme noktasına getirmiştir. Bu noktada, Batı'nın bir yandan Rusya'yı askerî müdahalede bulunmaya, diğer yandan bölgeye dair hesapları oldukça zora giren Türkiye'yi karşı hamle de bulunmaya arka planda "teşvik" ettiğine dair şüpheler oluşmaktadır. Zira karşılıklı gerçekleşen hamleler, Türkiye ve Rusya'nın arasının açılmasına sebep olmakla birlikte; Türkiye'nin yeniden Batı bloğuna mahkûm olmasına da yol açmaktadır. Özellikle İsrail ile yeniden yakınlaşma iddialarının medyaya yansması ve darbeci Mısır hükümetinin içerisinde bulunduğu Suudi Arabistan öncülüğündeki "Anti-Terör İttifakı"na Türkiye'nin de katılması, ifade edilen hususları teyit edici mahiyettedir. Türkiye, Suriye meselesi üzerinden bir yandan siyasî etki alanını sınırlamaya, diğer yandan ABD öncülüğündeki Batı'nın çıkarlarına uygun pozisyon almaya zorlanıyor görünmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumların ve devletlerin tarihi tecrübeleri, güncel tutumlarını ve geleceğe dair projeksiyonlarını doğrudan etkilemektedir. Rusya da, imparatorluk ve Sovyetler bakiyesi üzerine varlığını devam ettiren bir devlet olması hasebiyle, emperyalist/yayılmacı karakterde bir dış politika izlemektedir. Sovyetlerin yıkılışından sonra daha pasif bir durum gözlemlense de; Vladimir Putin'in Rusya siyasetinde yükselişine paralel, Rus dış politikasında tarihsel refleksler devreye girmeye başlamıştır.

Rusya'nın "süper güç" olma idealleri, "küreselleşme" olarak adlandırılan sürecin hazırladığı zeminle birlikte uygulamaya geçebilme imkânını tekrar elde etmiştir. Zira "küreselleşme", olgusal ve ideolojik yönlerinin yanı sıra, sömürgeleştirme hususunu da bünyesinde barındırmaktadır. Dünyanın "küresel bir köy"e döndüğü iddiaları, egemen güçlerin başta İslâm dünyası olmak üzere kendi coğrafyaları dışındaki yerlere müdahalede bulunmalarının gerekçesi olarak sunulmaktadır. ABD ve NATO öncülüğündeki Batı emperyalizmiyle beraber Rusya öncülüğünde başka bir emperyalist girişim de, bu zemin üzerinden daha rahat hareket etmektedir.

Rusya, Putin'in liderliğinde toparlanma evresini tamamladıktan sonra -Çeçenistan'ın daimî işgalinin yanında- Transkafkasya (Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerini kapsayan, İran, Rusya ve Türkiye arasında yer alan coğrafi-siyasi alan) olarak adlandırılan alan üzerine güç hamleleri yapmaya başlamış, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ gibi iç sorunlara müdahale etmiştir. Rusya'nın bölgesel hâkimiyet oluşturma politikasına ise ABD, ülke yönetimlerini Rusya aleyhine destekleyerek karşılık vermiştir. Zira alan, ABD'nin Orta Asya'daki üslerine ulaşım noktasında geçiş bölgesi konumundadır. Bu bağlamda, Rusya ve ABD'nin çekişme alanı durumunda bulunmaktadır.³⁹

Rusya, Ukrayna'da yaşanan kriz sürecini fırsat bilerek Batı'yla karşılıklı bir egemenlik mücadelesine girişmiştir. Ukrayna'da, Batı ile Rusya arasında siyaset zemini üzerinden yürütülen "vekâlet savaşları", daha sonra silahlı bir hesaplaşmaya evrilmiştir. Sovyetler döneminde demografik yapıda gerçekleştirilen toplumsal mühendislikler sonucu Rus nüfusun ağırlık

³⁹ http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/27/277-290.pdf

kazandığı Kırım ise, Doğu Ukrayna'da yaşanan krizin uzantısı olarak Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Rusya'nın Ukrayna ve Kırım'a bu denli ilgi göstermesinin arka planında emperyal hedefleri açısından raporumuzda belirtilen stratejik öneme haiz nitelikler bulunmaktadır.

Suriye İç Savaşı'nın 2011 yılında patlak vermesinden sonra, Rusya hem dünya güç dengelerini kendi lehine çevirebileceği hem de güç gösterisinde bulunabileceği bir alan daha elde etmiştir. Rusya'nın, Suriye rejimine sonuna kadar destek verip düşmesini engellemesi, küre çapında yapılacak hesaplarda kendisinin göz ardı edilemeyeceği mesajını içermesi açısından; Suriye'ye askerî müdahalede bulunması da, İslâm dünyasının paylaşılması noktasında ciddi bir pay istediği ve buna muktedir olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Rusya'nın hangi gerekçelerle bugüne kadar doğrudan Suriye'ye askerî müdahalede bulunmadığı ise, ayrıca araştırılması gereken bir husustur.

Rusya'nın IŞİD örgütü üzerinden meşru bir zemine oturtmaya çalıştığı Suriye'ye yönelik askerî müdahaleleri, operasyonların sonucundaki kayıpların kimlikleri göz önünde bulundurulduğunda gerçeği yansıtmamaktadır. Rusya'nın hava operasyonları sonucunda IŞİD'ten ziyade, Suriye'deki diğer muhalif unsurlar ve siviller zarar görmektedir. Aynı zamanda YPG milislerinin ABD yerine, Rusya tarafından "kara gücü" olarak kullanılma isteğinin de gerçekleşmesinin zemini oluşturulmaktadır.

Türkiye ile Rusya, Suriye sorunu boyunca birbiriyle çatışan yaklaşımlara sahip olmuşlardır. Ancak tarafların uzlaşmazlık durumu, 24 Kasım 2015 tarihi itibariyle fiilî/askerî olarak karşı karşıya gelme ve yaptırımlar uygulama noktasına evrilmiştir. Rusya'nın kamuoyunda "Türkmen Dağı" olarak adlandırılan bölgeyi bombalaması, YPG milislerine destek vermesi, Türkiye'nin desteklediği rejim karşıtı muhalif unsurları hedef alması ve son olarak Türkiye hava sahasında sınır ihlallerinde bulunması sonucu Türkiye tarafından Rus askerî uçağı düşürülmüştür. Türkiye, sebep olarak sadece "sınır ihlalleri"ni gösterse de, hadisenin temelinde Rusya'nın Suriye'ye askerî müdahalede bulunarak Türkiye'nin güvenlik başta olmak üzere bazı hassasiyetlerini ve bölgeye yönelik hesaplarını tehdit altına sokmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu noktada, Türkiye'nin millî çıkarlarının yanında, ABD öncülüğündeki NATO'nun da "teşvik edici" mahiyette müdahalesi olduğuna dair şüpheler de bulunmaktadır.

Rus uçağının düşürülmesinden sonra, iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiş ve özellikle Rus tarafı çeşitli tehditvarî açıklamalarda ve ithamlarda bulunmuştur. Ticari ilişkilerden, nükleer santral antlaşmalarına; enerji transferinden askerî işbirliği alanlarına; Boğazlarda simgesel şov gösterilerinden, YPG milislerine silah takviyelerine kadar çeşitli alanlarda kendini gösteren Rus hamleleri, henüz Türkiye tarafından geri adımla karşılaşmamıştır. Ancak, NATO'nun fırsattan istifade ederek Türkiye üzerinde tahakküm mekanizmalarını daha da arttırması, ABD ile Rusya arasında Türkiye'nin birkaç yıldır izlediği bağımsız dış politikadan vazgeçirilmesi yönünde görüşmelerin olabileceği ve Türkiye'nin iki güç tarafından bastırılarak Batı'nın istediği çizgiye zorlandığı yönünde kayda değer bir kanaat oluşturmaktadır. İsrail ile yakınlaşma iddialarının bu olaydan sonra gündeme gelmesi de, bu kanaatin haklılığını ortaya koymaktadır. Söz konusu krizin etki katsayısının ne olacağı ve nasıl bir seyir izleyeceği ise, şu an için belirsizliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

CANKARA, Pınar Özden ve CANKARA, Yavuz: “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, **SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 15, Isparta 2007.

ÇELEBİ, Osman Berat: “Rusya’nın Putin’inden; Putin’den Rusya’sına”, **Kültür Ocağı Vakfı Stratejik Araştırmalar Kürsüsü**, İstanbul 2013.

KAYA, Sezgin ve İŞYAR, Ömer Göksel: “Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, Ankara 2009.

KAYA, Sezgin: “Rus Dış Politikasında Batı Karşıtlığının Düşünsel ve Tarihsel Gelişimi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt: 4 Sayı:7, İstanbul 2010.

SAPMAZ, Ahmet: **Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008.

TELLAL, Erel: “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 65, Sayı: 3, Ankara 2010.

YILDIRIM, Sami: “1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları”, **KHO Bilim Dergisi**, , Cilt:23, Sayı:2, Ankara 2013.

TURAN, Abdulkadir: “Rusya Bir Kutup Mudur?”, **Doğruhaber Gazetesi**, İstanbul 09-15 Ekim 2015. <http://www.dogruhaber.com.tr/yazar/abdulkadir-turan/5161-rusya-bir-kutup-mudur/>

http://www.catholicworldreport.com/Blog/3918/a_holy_war_against_common_sense_russia_vs_ukraine_and_west.aspx#

http://catholic-church.org/church-unity/gk_cat_e.htm

<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2015/1123/Is-Russia-s-intervention-in-Syria-a-holy-war-Russian-Orthodox-Church-yes>

http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_ukraine_russia_war411

<http://theweek.com/articles/449691/ukraines-fraught-relationship-russia-brief-history>

<http://www.nato.int/docu/Review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm>

<http://www.diploweb.com/Russia-s-Black-Sea-fleet-in>

<http://www.jewishpolicycenter.org/833/the-syria-soviet-alliance>

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/russias-many-interests-in-syria>

http://www.academia.edu/3492823/Historical_Background_and_the_Present_State_of_the_Russian-Syrian_Relations

<http://www.ibtimes.com/syrian-civil-war-russian-navy-base-tartus-syria-giving-nato-cause-concern-while-2092371>

<http://www.history.co.uk/shows/articles/10-facts-about-russias-history-with-crimea>

http://tasam.org/tr-TR/Icerik/19580/gecmisten_gunumuze_suriye-rusya_iliskileri

<http://www.bilgesam.org/incele/525/-soguk-savas-sonrasi-turkiye-rusya-iliskileri--1992-2010/#.VnlZtsaLTIU>

<http://politikaakademisi.org/2015/09/20/rusya-suriye-kartini-kullaniyor/>

http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/27/277-290.pdf

<http://www.milliyet.com.tr/trump-putin-beni-ovdu-rakiplerim/dunya/detay/2166710/default.htm>

<http://www.ntv.com.tr/dunya/sangaya-turkiyeyi-de-alin,84olN4bhUkKM1vsx99uGNg>

<http://ca.reuters.com/article/topNews/idCAKCN0RT1DF20150929>

<http://www.syriahr.com/en/>